

Expoziční sál č. **III.**

Plocha expozičního sálu: 50,16 m²

Název tématu: **Počátky raně středověkého osídlení Klatovska (6.–12. století); předlokační osídlení, založení města Klatovy, nejstarší město**

Autor libreta: **Mgr. Jindra Hůrková**

Úvod

V sále III se musíme prostorově vypořádat se dvěma samostatnými i když na sebe navazujícími tématy. Prvním z nich je příchod Slovanů jako poslední epizoda procesu stěhování národů – vnitřní kolonizace – vznik přemyslovského státu. Druhým pak předlokační osídlení, založení a počátky Klatov jako jeden z důsledků předchozího dění. Témata by měla být prostorově uspořádána tak, aby návštěvníci pochopili časovou následnost. Nevýhodou tohoto tematického bloku je velmi malý rozsah trojrozměrných předmětů a jejich malá pestrost, to vše kontrastující s důležitostí předmětného období. Převládat tedy budou **panely, fotografie, mapy, texty**. Ačkoliv se věnujeme primárně Klatovsku, zde musíme zavítat i do Pootaví a zmínit Prácheňsko.

III.A Počátky raně středověkého osídlení Klatovska (6.–12. století)

Příchod Slovanů. V závěrečné fázi doby stěhování národů se daly do pohybu slovanské kmeny, které přišly do Čech v několika vlnách v průběhu 6. století. Vzrůstající počet obyvatel vedl ke snaze obsazovat i příhraniční zalesněné oblasti, jako byly jihozápadní Čechy. Do širšího okolí Klatovska pronikly slovanské kmeny někdy ke konci 7. století. Hospodářská základna tehdejšího obyvatelstva se zprvu nijak neodlišovala od předcházejícího období; hlavním způsobem obživy zůstávalo zemědělství a chov dobytka. Hmotná kultura zpočátku ani zdaleka nedosahovala úrovně keltských řemeslníků. Kromě vesnických osad vznikala i první opevněná hradiště. Pohřební ritus spočíval v navršování mohyl nad spálenými ostatky; výbavu staroslovanských mohyl většinou tvořily pouze zlomky keramických nádob. Archeologické prameny a **výrazové prostředky**

Sporadické doklady o osídlení bezprostředního okolí Klatov spadají do přelomu 8. a 9. století. Nad soutokem Úhlavy a Drnového potoka se rozkládala osada zřejmě zemědělského charakteru, objevená povrchovým průzkumem. Z čestného dvora barokního zámku v Týnci u Klatov pochází keramika z první poloviny 9. století. **Zlomková keramika, skleněný korálek.**

Více dokladů pochází z Pootaví, což nepochybně souvisí s existencí prácheňského hradiště. Vesnické osady máme doloženy u Velkého Boru, Svěradic, Miřenic, Komušína, Malých Hydčic, Týnce a Těchonic, Horažďovic, Práchně. **Zlomková keramika.**

Vznik českého státu a vnitřní kolonizace. V důsledku hospodářských i politických změn se kmen Čechů ale i ostatní Slované v Evropě začali pozvolna formovat v menší celky, které spíše než kmeny můžeme nazývat drobnými knížectvími, jejichž centry byla od 7. století vznikající hradiště. V západních Čechách existovala nejméně čtyři kmenová seskupení – Plzeňsko, Domažlicko, Stříbrsko a **Prácheňsko**. Postupně se etablující vrstva knížat, pozvolna nahrazující starší kmenové zřízení, se svými družinami osidlovala okrajová zalesněná území a stavěla si první hradiště ve vyšších nepřístupných polohách. Písemné prameny od počátku 9. století znají na území Čech jediný kmen, jež se nazývá *Boemi* či *Bohemani*, tedy Češi. Zdá se, že starší osídlení v okolí Klatov a v Týnci tvořilo pohraniční enklávu domažlické a jihočeské oblasti.

Počátkem 10. století vzrůstala moc Přemyslovského rodu a jeho snahy o spojení území rozdrobeného do mnoha knížectví. Až Boleslav I. (915–967/972) dokázal sjednotit Čechy pod svou moc, položit základy pevné vládní a správní struktury a stát se tak skutečným zakladatelem českého státu. To vedlo k likvidaci starších hradišť a k vybudování nových správních středisek, kde sídlili přemyslovští správci a vojenské posádky. Pomalu se prosazující křesťanství ovlivnilo i způsob pohřbívání. Do plochých hrobů byla ukládána nespálená těla v poloze nznak, s obličejem směřujícím k východu. Skromnou výbavu tvořily keramické nádoby, železné nožíky či dřevěná věderka, později nahrazené bronzovými nebo stříbrnými záušnicemi.

Osídlovací procesy v našem regionu v 11. století, ovlivňovaly dva faktory, totiž provoz na hlavních zemských stezkách a dále existence centrálního hradiště Plzeň a činnost místních hradských správců. Nejstarší spojnici byla tzv. řezenská stezka spojující tuto pradávnou církevní metropoli Čech na Dunaji s Prahou. Zřejmě až později přibýly stezky od Všerubského průsmyku k Úhlavě a tzv. německá stezka od Svaté Kateřiny podél Úhlavy.

Začleněním jihozápadních Čech do přemyslovského státu a jeho systému si Klatovsko zřejmě podrželo své původní postavení okrajového území, osídleného sice záhy, ale nikoli příliš výrazně. Jeho hustší zalidňování a budování dílčích center započalo až v průběhu vnitřní kolonizace ve 12. století. Celá latinská Evropa zaznamenala od 11. století velký populační rozmach. Jedním z jeho důsledků bylo rozšiřování staršího sídelního území směrem do dosud málo či vůbec neobydlených končin. Tomuto procesu se říká vnitřní kolonizace. Změny se na Klatovsku projeví především přeměnou ostrůvkovitého osídlení v souvislou plochu sídlišť, pohraniční hvozdy zůstaly v zásadě neobydleny hluboko do novověku.

Archeologické prameny a **výrazové prostředky**

- Dvě kostrová **pohřebiště** (Bolešiny, Myslív) náleží do 10.–11. století. **Stříbrné záušnice**.

- Na kontakty jihozápadních Čech s Bavorskem ukazují **mincovní nálezy**, rozložené na trase tzv. "Německé stezky". Po roce 1120 byl zakopán depot sestávající z českých denárů a bavorských feniků uložený v keramické nádobě, objevený v roce 1931 v Hodousicích. Další depot, tentokrát obsahující téměř výhradně stříbrné široké jihoněmecké feniky, byl vyorán nedaleko Běhařova na podzim roku 1967. Mince v nádobě byly uloženy do země na přelomu první a druhé čtvrtiny 12. století. **Mince, nádoby.**
- **Sídliště** – Domažličky, Plánice, náhodné nálezy nádob. Novákovice – zaniklá vesnice, zjištěná povrchovým průzkumem. **Nádoby a zlomková keramika.**
- V první polovině 13. století se zvyšuje hustota osídlení. Majetky kláštera sv. Jiří na Pražském hradě. Hmotné doklady – Chlistov, Mochtín, Malá Víska, Týnec, Němčice, Brod, Čihaň, Vítkovice. **Zlomková keramika. Chlistov – část domu, fotografie a terénní dokumentace.**
- Nejvýznamnější lokalitou raného středověku je nepochybně **Prácheň, hradské správní centrum** prácheňské kastelanie v rámci přemyslovských Čech. V 10. století, po zániku starších knížecích hradišť převzala úlohu střediska světské i církevní správy oblasti. Až v roce 1264 byla správa území zřejmě přenesena z Práchně do Horažďovic. Přes prácheňské hradiště vedla Vintířova stezka. Dominanta Práchně je situována nad pravým břehem řeky Otavy jižně od Horažďovic. Oválné návrší bylo rozděleno raně středověkým opevněním na dvě části – severní akropoli a jižní předhradí s kostelem sv. Klimenta. **Zlomková keramika.**
- **Hospodářské zázemí Práchně** – Další vesnické osady z období 10.–12. století předpokládáme dle dosavadních výsledků povrchových sběrů a výzkumů u Čepic, Černíče, Hejné, Horažďovic, Miřenic, Velkých Hydčic, Svěradic, Malého Boru a Komušína. U některých vesnic poukazuje na jejich velké stáří také první doložená písemná zmínka. Např. Hydčice, Hejná, Hliněný Újezd, Kejnice a dnes zaniklé Kravolusice náležely již v roce 1045 břevnovskému klášteru. K roku 1227 vlastnil klášter sv. Jiří na Pražském hradě Velenovy, zaniklou Krleč a Pačejov. **Zlomková keramika.**

III.B Předlokační osídlení, založení města Klatovy, nejstarší město

Předlokační osídlení Klatov. V první polovině 13. století se na Úhlavě směrem od Plzně nacházelo několik význačnějších sídelních enkláv, újezd Preštice s centrem v panském dvorci na Pohořku a s kostelem na Vícově; Švihov na ostrožně nad řekou kolem dodnes stojícího románského kostela sv. Jiljí a nakonec panské sídlo a ves Klatov. Snad již v 11. století existovalo osídlení kolem klatovského hřbitova, jak svědčí nález nádoby zvané aquamanile z přelomu 10. a 11. V druhé polovině 12. století byla na ostrožně na jihozápadním svahu tohoto vrchu postavena rotunda sv. Jiří a dá se předpokládat, že byla součástí šlechtického dvorce. Známe jeho jediného (pravděpodobně

posledního) majitele: Soběhrda z Klatova, jenž se vyskytuje jako svědek na dvou listinách vydaných Přemyslem Otakarem II. v Kladrubech 26. a 27. prosince 1253. Kolem rotundy a dvorce v Klatově se vytvořila ves. Podobně jako Přeštice i Klatov snad tvořil újezd, i když zdaleka ne tak rozsáhlý, zahrnující vsi Točnick, Ostřetice a Slavošovice. To byl zřejmě důvod, proč nechali jeho majitelé vystavět v první polovině 13. století vedle své soukromé svatyně nový raně gotický kostel sv. Jakuba, který se stal farním pro obyvatele Klatova a ostatních vesnic.

Nejpozději ve druhé polovině 12. století se kolem dnešních Klatov vytvořilo souvislejší osídlení navazující na starší lokality (Klatov, Týnec, Běhařov). Pro obce Beňovy, Horky a Novákovice byl na Hůrce vystavěn malý kostelík s obdélným závěrem, jehož zbytkem je dnes budova u hřbitovní zdi severně od barokního kostela sv. Martina. Jeho vznik se klade do druhé poloviny 12. století. Vesnice v okolí Klatov brzy přešly z rukou panovníka do majetku šlechty (Klatov, Slavošovice, Ostřetice, Točnick) a církve (Beňovy, Horky, Novákovice, Týnec a Obytce). Na řece Úhlavě se v první polovině 13. století náhle v písemných pramenech vynořuje veliké množství drobných šlechtických sídel (např. Dolany, Nezdice, Měcholupy, Biřkov, Třebýcina, Ježovy apod.).

Výrazové prostředky

- Předlokační osada Klatov na místě pozdějšího Pražského (Plzeňského) předměstí (kolem roku 1000 – 2. polovina 13. století), **archeologické nálezy (keramické nádoby), mapy**. Zaniklá rotunda sv. Jiří na svahu vrchu Stráž, dnešní hřbitov (kolem roku 1200), raně gotický kostel sv. Jakuba tamtéž (kolem roku 1250), **mapy, kresebné rekonstrukce, modely, obrazy od Vysokého. Fragment římsy z kostela**.
- újezd benediktinek z kláštera sv. Jiří na Pražském hradě v okolí Klatov, kolem roku 1145 dostaly od Vladislava II. mj. Beňovy, Novákovice, Horky, Týnec a Obytce kostel sv. Martina na Hůrce. **listiny, mapy, prezentace kláštera**
- Soběhrd z Klatova (1235–1257), člen rodu Drslaviců erbu polotrojříčí, v jeho predikátu 1. písemná zmínka o Klatovech (1253), majitel osady Klatovy, k níž snad patřily i Slavošovice, Ostřetice a Točnick, stavebník kostela sv. Jakuba ? **kopie listin z prosince 1253, prezentace Drslaviců erbu polotrojříčí (mapy, rodokmen, znak atd.)**.

Založení královského města Klatov. Zakládání měst ve 13. století bylo jedním z hlavních znaků velké změny českého středověku. K založení Klatov došlo kolem 1267, za vlády Přemysla Otakara II. (1253–1278). Popis hospodářského zázemí města, rozsah, vesnice, které náležely ke Klatovům apod.

Výrazové prostředky – na panel obecně vysvětlení termínu lokace vrcholně středověkého právního města, jeho definice, právní i technický postup lokace

- texty, modely
- listina o odnětí vesnic benediktinkám, prezentace Přemysla Otakara II.
- Nejstarší pečeť města – v původní expozici byla ve formě sádrového odlitku.

Nejstarší město. Popis města po založení. Rozvržení, půdorys, hradby, předměstí, nejstarší stavby – špitál sv. Ducha, dominikánský klášter uvnitř hradeb, arciděkanství apod. **Výrazové prostředky** – panely, texty, foto, modely (?). Do značné míry bude založeno na více či méně podepřených hypotézách.

- Archeologické nálezy – opět keramika zlomková i celé nádoby. Klatovy – Školní ulice, sv. Duch (později Roch), dominikánský klášter. **Nálezy z prostoru církevních staveb se mohou objevit i v kapitole XI. – církev. Taktéž fotodokumentace z výzkumů – starší základy, kostrové hroby apod.**
- Keramické zlomky – zajímavé spíše jako přímé doklady lidských aktivit v místě nálezů po založení města (Jezuitská kolej, 152/ I, Podbranská ulice, Zlatnická 121, Vavřínek). Střepový materiál z více míst – jak vystavit? Jen značky do půdorysu města v místech výskytu?